

В. В. Воліков¹, А. А. Дем'яненко²

¹Північно-Східний науковий центр НАН України і МОН України, Харків, Україна

²Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ У СФЕРІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА У КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Уточнено та доповнено класифікацію загроз у сфері ЖКГ з урахуванням нестабільності безпеки людського розвитку. У результаті аналізу загроз за функціональною складовою, обґрунтовано необхідність доповнення інституційних загроз комунікаційною складовою. Удосконалена класифікація має бути підґрунтям для розробки інформаційної бази та ідентифікації реальних загроз безпеки функціонування сфери ЖКГ.

Ключові слова: людський розвиток, безпека людського розвитку, житлово-комунальне господарство, загрози, класифікація загроз в сфері ЖКГ

Постановка проблеми

У сучасних умовах трансформації ринкових відносин, посилення соціально-економічних зв'язків та розвитку інноваційних технологій, політика більшості країн світу націлена на покращення умов життя населення. Підвищення якості життя людини є однією з найважливіших проблем формування безпеки людського розвитку, базову компоненту якого складають житлово-комунальні послуги. Безумовно, безпека сфери житлово-комунального господарства (ЖКГ) є запорукою його успішного функціонування, але за умов наявності впливу негативних чинників завжди існують загрози ефективному розвитку підприємств сфери ЖКГ. Саме тому доцільною стає розробка науково-обґрунтованої класифікації загроз, з метою своєчасного виявлення та запобігання негативним чинникам функціонування ЖКГ. Така класифікація має бути теоретичним підґрунтям для розробки інформаційної бази та ідентифікації реальних та потенційних загроз безпеки функціонування підприємств житлово-комунального господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню проблем розвитку сфери ЖКГ і впливу загроз на його функціонування присвячено значну кількість наукових праць. В Україні і за кордоном цією проблемою займалися: В. Величко, П. Бубенко, О. Димченко, І. Мойсеєнко, Р. Осінський, Н. Полякова, О. Попова, В. Прасол, Д. Славата, Н. Спаських, М. Сухонос, К. Харченко та інші науковці.

Метою статті є уточнення та розширення класифікації загроз функціонуванню підприємств сфери житлово-комунального господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження

Актуалізація проблеми житлово-комунальної сфери України обумовлена тим, що сучасне суспільство перебуває в умовах швидких трансформацій житлово-комунальної сфери та попри намагання його реформування, не враховуються загрози ЖКГ та реалій соціально-економічного стану населення, що підтверджується дослідженнями соціологів. Так, відповідно до статистичних даних, на сьогодні переважну більшість українців турбують питання тарифної політики у сфері житлово-комунального господарства. Їх вкрай не влаштовує: недосконалість порядку формування тарифів, непрозорість формування цін за послуги та поточну діяльність підприємств ЖКГ, низька якість роботи підприємств житлово-комунальної галузі та послуг, що ними надаються тощо [14]. Рішення вищезазначених проблем передбачає комплексне дослідження теоретико-методичних та практичних аспектів проблематики функціонування ЖКГ, у тому числі й удосконалення класифікації загроз, з метою своєчасного виявлення та запобігання негативним чинникам його функціонування.

Для проведення аналізу й визначення чинників, що впливають на функціонування підприємств ЖКГ, по-перше слід визначити сутність поняття «загроза». Так, О. Сорочан під загрозами розуміє «сукупність умов та факторів, що мають дестабілізуючий вплив на функціонування і розвиток економічної системи» [1]. На думку авторів [2], загроза – це «сукупність умов, процесів, факторів, що перешкоджають реалізації економічних інтересів або створюють небезпеку для них і суб'єктів господарської діяльності». Отже, під загрозами житлово-комунального господарства пропонується розуміти сукупність чинників, умов або процесів, як внутрі-

шніх так і зовнішніх, що перешкоджають нормальному функціонуванню та розвитку житлово-комунального господарства з можливістю нанесення будь-якого збитку.

Отримані результати аналізу наукових джерел дозволили систематизувати та розширити класифікацію загроз у сфері діяльності ЖКГ (табл. 1).

Така класифікація є багатоаспектною, що надає можливість врахувати якомога більшу кількість загроз діяльності та розвитку підприємств ЖКГ. Найбільш повна класифікація загроз наведена у працях Н. Полякової, О. Попової та у праці колективу авто-

рів на чолі з О. Димченко. Але, з метою удосконалення наведеної класифікації, поміж вже існуючих видів загроз у сфері діяльності підприємств ЖКГ, за характером впливу, пропонується виділяти загрози латентного (прихованого) впливу. Під такими загрозами слід розуміти чинники негативного впливу, які не мають чіткого прояву при відкритості перебігу виробничих процесів на підприємствах сфери ЖКГ. Такими загрозами є чинники негативного впливу, пов'язані із зниженням якості життя чи трудовою міграцією населення.

Таблиця 1

Класифікаційні ознаки загроз у сфері діяльності ЖКГ та їх види (систематизовано та доповнено авторами)

Класифікаційна ознака	Види загроз / джерело	Сутність
За джерелом виникнення	Внутрішні [5]	Загрози, що мають переважно контрольований характер
	Зовнішні [5]	Загрози, що носять неконтрольований характер та мають переважно макро- чи мезорівень виникнення
За характером впливу на об'єкт	Прямого впливу [3]	Загрози, які безпосередньо впливають на результати діяльності ЖКГ (ресурсне забезпечення, конкуренція, споживання)
	Опосередкованого впливу [3]	Загрози непрямої дії, що не впливають безпосередньо, але можуть зумовити їхню зміну загроз прямого впливу (рівень інфляції, зміна природно-кліматичних умов)
	Латентного впливу	Загрози, які не мають чіткого вираження, характеризуються одночасною відкритістю процесів але прихованістю їх негативного впливу
За масштабом виникнення	Точкові [3]	Носять переважно внутрішній характер впливу, виникають у результаті неефективної політики підприємства житлово-комунальної сфери, осіб або груп осіб
	Локальні [3]	
	Загальні [3]	Залежать переважно від зовнішнього впливу
За вірогідністю настання	Реальні [3]	Загрози, що вже впливають на діяльність підприємств ЖКГ
	Можливі, потенційні [3]	Можуть реалізуватись або ж не реалізуватись, залежно від вжитих захисних заходів
За функціональною орієнтацією (за напрямками діяльності) підприємств ЖКГ	Інституційні [3, 4, 5, 7] (інституційно-комунікаційні)	Реалізуються через відсутність стратегії реформування ЖКГ; недосконалість системи регулювання монополій тощо
	Організаційні [4, 5, 6]	Реалізуються через нерозвиненість сучасних форм управління підприємствами ЖКГ; відсутність конкурентного середовища; недостатня ініціатива щодо залучення приватних підприємств та громадян тощо
	Фінансово-економічні [3, 4, 5, 6, 7]	Реалізуються через незбалансованість тарифної політики; критичний рівень заборгованості; високий рівень корупції; низьку інвестиційну привабливість та ін.
	Виробничо-технологічні [3, 5, 6, 7]	Реалізуються через високий рівень зносу основних фондів; високу частку ветхого та аварійного житла; технологічні труднощі модернізації основних фондів тощо
	Соціальні [7]	Реалізуються через відсутність врахування національних, релігійних особливостей та традицій населення регіону; відсутність програм житлово-комунальної адаптації для громадян з обмеженими можливостями тощо

Примітка: виділений текст напівжирним шрифтом є авторським доповненням класифікації загроз

Як відзначають зарубіжні учені Ю. Лапигін, П. Захаров, Ю. Рибаківа, приріст чисельності населення за рахунок міграції є інтегральним індикатором високого рівня розвитку ЖКГ регіону; у працях вищезазначених науковців [8] приводяться результати досліджень А. Нецадіна та М. Горіна. Учені розглядають наявність трьох фаз розвитку ЖКГ: фази висхідного розвитку, що характеризується позитивним сальдо трудової міграції населення; інерційної фази (фази скорочення), для якої характерна зміна чисельності населення переважно за рахунок природного приросту та спадної фази, що характеризується зменшенням абсолютної чисельності населення [8].

Зменшення чисельності населення може відбуватися як за рахунок трудової міграції, так і за рахунок перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності через зниження рівня життя, низької зайнятості населення, критичної криміногенної та екологічної ситуації тощо. Мінімальна додана вартість, відсутність перспектив розвитку, неможливість ефективної реалізації людського потенціалу у сировинній системі розвитку, на яку у даний час орієнтована економіка України, призводить до того, що населення не може забезпечити достатній рівень життя, що змушує певну його частку емігрувати у пошуках високої оплати праці чи більш кваліфікованої роботи.

У галузі проектування міського господарства надзвичайно важливим аспектом розвитку ЖКГ є

організація системи зайнятості на місцевому рівні, продуктивність використання трудових ресурсів та їх робочого часу, раціоналізація залучення робочої сили відповідно до сучасних потреб суспільного виробництва, використання інноваційних форм зайнятості. На думку фахівців [8], структура відповідності параметрів попиту на робочу силу її пропозиції у регіоні є оптимальною за умови, що питома вага працюючого населення регіону становить не менше 54 % від загальної кількості населення, у тому числі частка обслуговуючої групи населення має дорівнювати 19 % від загальної кількості працюючого населення, відповідно містоутворююча група населення має складати близько 35 %.

Варто відзначити, що вищезазначені рекомендовані пропорції [8] у 2017 році не дотримувалися. Так у Волинській, Донецькій, Закарпатській, Кіровоградській та Тернопільській областях питома вага зайнятого населення в їх економічних системах була менше 54 %, при цьому питома вага зайнятого населення у сфері ЖКГ була невеликою і у середньому становила 7,5 % від трудоактивного населення, що значно менше від запропонованих фахівцями пропорцій (рис.1). Потребує подальших наукових досліджень динаміка зайнятості населення у сфері ЖКГ за регіонами з метою виявлення причин таких диспропорцій та їх усунення, адже вищевикладені факти є латентною загрозою безпеці функціонування підприємств житлово-комунального комплексу.

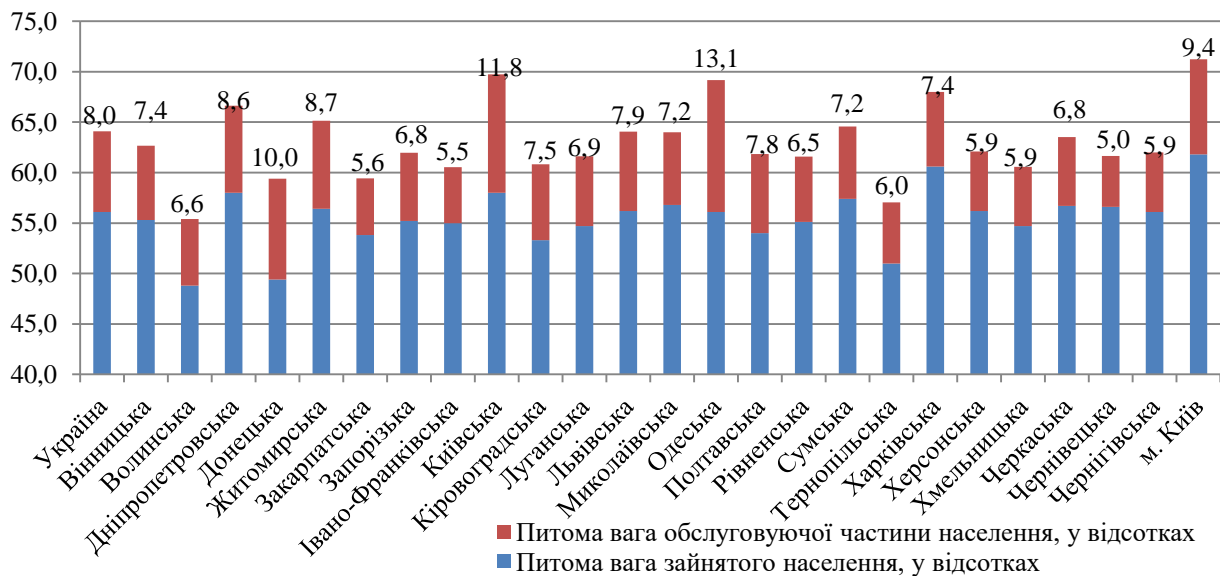

Рис. 1. Структуру зайнятого населення у регіонах України у 2017 році [9]

Систему житлово-господарського комплексу складає сукупність установ, організацій та підприємств, діяльність яких спрямована на задоволення потреб населення у послугах ЖКГ. Варто зазначити, що при цьому система ЖКГ характеризується соціа-

льним змістом, виробництвом житлово-комунальних послуг, організаційною структурою, певним механізмом функціонування та розвитку. Таким чином, житлово-комунальний комплекс позиціонується з боку виробничої, соціальної, інсти-

туційної сфери, ринку попиту і пропозиції на послуги ЖКГ. Згідно із зазначеними вимірами функціонування ЖКГ переважна більшість науковців, роботи яких було досліджено, О. Корольова, І. Мойсеєнко, Р. Осінський та ін., пропонують розмежовувати загрози діяльності підприємств сфери ЖКГ на інституційні, організаційні, фінансово-економічні, виробничо-технологічні та соціальні [4].

У результаті ретельного дослідження видів загроз за ознакою функціональної орієнтації, автори дійшли до висновку, що надзвичайно важливим є доповнення інституційної складової комунікаційною. Такий вид загроз враховує недостатній рівень координації об'єктів і суб'єктів у сфері надання житлово-комунальних послуг споживачам; відсутність налагодженої координації заходів з реформування ЖКГ; відсутність нормативно визначених зв'язків між виробниками, постачальниками, виконавцями та споживачами житлово-комунальних послуг тощо. Сучасні вимоги, до сталого розвитку житлово-комунальної сфери потребують організації комунікаційних процесів на якісно новому рівні. Комунікаційні засоби, що з'єднують організацію та функціонування сфери житлово-комунального господарства із зовнішнім середовищем та координують механізм управління у формі ефективного нормативно-правового забезпечення підвищують загальну ефективність управління житлово-комунальною сферою.

Також варто відзначити, що одним із ключових напрямів децентралізації влади є реалізація адміністративно-територіальної реформи, суть якої полягає, у тому числі, й в удосконаленні функціональної та інституційної побудови органів місцевого самоврядування, поступовому переході від адміністративних до координаційно-регулятивних функцій у відносинах із суб'єктами ЖКГ [10]. Проте, варто наголосити, що залишається багато прогалин у чинному законодавстві України щодо вирішення окреслених вище питань [12; 13].

Підсумовуючи вищевикладене, науковим результатом даного дослідження є уточнення класифікації загроз діяльності ЖКГ за рахунок узагальнення та систематизації думок авторів щодо існуючих загроз (ідентифікація та врахування загроз, що мають латентний характер впливу, доповнення інституційної складової комунікаційною). Удосконалена класифікація має бути підґрунтям для розробки інформаційної бази та виявлення реальних і потенційних загроз безпеки функціонування сфери ЖКГ.

Перспективами подальших наукових досліджень є застосування розробленої класифікації для відбору показників та проведення факторного аналізу для ідентифікації домінуючих загроз безпеці вітчизняних підприємств сфери житлово-комунального господарства.

Література

1. Сорочан, О. Экономическая безопасность: состояние и угрозы в Республике Молдова [Текст] / О. Сорочан, Д. Игнатюк // *Zeszyty naukowe politechniki rzeszowskiej ekonomia i nauki humanistyczne*. – 2002. – Випуск. 3. – С. 19.
2. Интеллектуальный потенциал підприємства [Текст]: монографія / В.О. Коюда, В.В. Волюков. – Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. – 365 с.
3. Попова, О. С. Обеспечение социально-экономической безопасности жилищно-коммунального хозяйства страны [Текст]: автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / О. С. Попова. – Москва, 2014. – 24 с.
4. Мойсеєнко, І. П. Шляхи реформування житлово-комунального господарства Львівщини [Текст] / І. П. Мойсеєнко, Р. О. Осінський // *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. – 2013. – Випуск. 2. – С. 278-286.
5. Димченко, О. В. Особливості й протиріччя розвитку житлово-комунального господарства як цілісної системи [Текст] / О. В. Димченко, М. К. Сухонос, Д. Славата, В. М. Прасол, В. В. Величко // *Комунальне господарство міст. Серія : Економічні науки*. – 2014. – Випуск. 117. – С. 123-130.
6. Полякова, Н. С. Житлово-комунальне господарство України: сучасні перспективи розвитку [Текст] / Н. С. Полякова // *Економічний аналіз*. – 2012. – Т. 11(3). – С. 349-353.
7. Королева, Е. Л. Угрозы экономической безопасности жилищно-коммунального хозяйства: отличительные признаки и типология [Текст] / Е. Л. Королева // *Известия высших учебных заведений. Серия: Экономика, финансы и управление производством*. – 2015. – Вып. 2. – С. 168-173.
8. Лапыгин, Ю. Н. Стратегическое управление жилищно-коммунальным хозяйством муниципального образования: монография [Текст] / Ю. Н. Лапыгин, П. Н. Захаров, Ю. М. Рыбакова – Владимир: ВГПУ, ВлГУ, 2002. – 110 с.
9. Економічна активність населення України. Статистичний збірник [Текст]. – К.: 2017. – 206 с.
10. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
11. Патицька, Х. О. Формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування [Текст]: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Нац. акад. наук України. Інститут рег. досл. ім. М. І. Долишнього, Львів, 2018. – 254 с.
12. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/monitoring2018_01_ua#main-info
13. Буряк, І. В. Моніторинг якості життя домогосподарств [Текст] / І. В. Буряк // *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. – Ужгород: УНУ. – 2016. – Випуск 8. – Частина 1. – С. 23 – 27.
14. Nazarova, G. V., Nazarov, N. K. & Demianenko, A. A. (2018) Approach to analytical support for assessing the security of human development. *Scientific bulletin of Polissia*, 2(14), 210-215. (DOI: 10.25140/2410-9576-2018-1-2(14)-210-215).

Reference

1. Igratyuk, D. & Sorochan, O. (2002) Economic Security: State and Threats in the Republic of Moldova. *Zeszyty naukowe politechniki rzeszowskiej ekonomia i nauki humanistyczne*, 3, 19.
2. Koyuda, V.O. & Volikov, V.V. (2014) Intelktualny potential of the company. Kharkiv: S. Kuznets KhNUE, 365.
3. Popova, O. S. (2014) Ensuring socioeconomic security of the country's housing and communal services. PhD dissertation. - Moscow, 24.
4. Moisesenko, I. P. & Osinsky, R. O. (2013) The exiles of the reform of the housing and communal state of Lviv. *Naukovy Visnik*, 2, 278-286.
5. Dimchenko, O., Sukhonos, M., Slavata, D., Prasol, V. & Velichko, V. (2014) Features and contradictions in the development of housing and communal services as a holistic system. *Municipal economy of cities*, 117, 123-130.
6. Polyakova, N. S. (2012) Zhitlovo-communal state gift of Ukraine: very promising rozvytku. *Economic Analysis*, 11 (3), 349-353.
7. Koroleva, E. L. (2015) Threats to the economic security of the housing and communal services: distinctive features and typology. *Proceedings of higher educational institutions*, 2, 168-173.
8. Lapygin, U., Zakharov, P. & Rybakova, U. (2002) Strategic management of housing and communal services of a municipal formation: monograph. Vladimir: VSPU, 110.
9. *Statistical Service of Ukraine* (2017) Economical activity of the population of Ukraine in 2017. Kiev, 206.
10. Ukaz Prezidenta Ukrainy Pro Stratehiu staloho rozvytku «Ukraina – 2020»: vid 12.01.2015 r., № 5/2015. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
11. Patycka, Kh. O. (2018) Formation of financial and economic potential of territorial communities in the conditions of implementation of the reform of local self-government. PhD dissertation. Inst. of Reg. Research named after M.I. Dolishnyi. Lviv, 254.
12. *Monitoring of the process of decentralization of the authorities of the reform of the local self-government* (2018). Retrieved from: http://decentralization.gov.ua/monitoring2018_01_ua#main-info
13. Buryak, I. V. (2016) Monitoring the quality of life of households. *Scientific herald of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, 8, 23-27
14. Nazarova, G. V., Nazarov N. K. & Demianenko A. A. (2018) Approach to analytical support for assessing the security of human development. *Scientific bulletin of Polissia*, 2(14), 210-215.

Рецензент: д. е. н., проф. П. Т. Бубенко, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

Автор: ВОЛІКОВ Володимир Володимирович
кандидат економічних наук, директор
Північно-Східний науковий центр НАН України і
МОН України
E-mail – valdemar12@meta.ua
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4107-6277>

Автор: ДЕМ'ЯНЕНКО Аліна Анатоліївна
аспірант кафедри економіки і соціальних наук
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
E-mail – daa22@ukr.net
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0654-698X>

CLASSIFICATION OF THREATS IN THE SPHERE OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES IN THE CONTEXT OF HUMAN DEVELOPMENT SECURITY

V. Volikov¹, A. Demianenko²

¹Northeast Science Center NAS of Ukraine and MES of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

²Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

The article analyzes the theoretical aspects of housing and utility services in the context of human development security. On the basis of generalization and systematization of the scientists' experience in the field of the negative factors' influence to the functioning and development of housing and utility services, the authors complement the classification of threats in the housing and utilities sector. This classification takes into account the socio-economic situation and the instability of human security. In particular, by the nature of the impact, we propose introducing the latent impact that is not clearly manifested in the processes of production in the housing and utilities sector. Such threats are factors of negative influence, connected with the decrease of quality of life or labor migration of the population. As a result of a thorough analysis of the housing and utility services, on functional classification, in addition to already existing threats the authors proposes to supplement institutional threats with the communication component. The type of institutional and communication threats takes into account the insufficient level of coordination of objects and subjects in the sphere of provision of housing and communal services to consumers; lack of well-coordinated measures to reform the housing and communal services; the absence of regulatory relationships between producers, suppliers, executors and consumers of housing and communal services, etc. Modern requirements for the sustainable development of the housing and communal sphere require the organization of communication processes at a qualitatively new level. Communication tools that connect the organization and functioning of the housing and utilities sector with the environment in the form of effective legal support increases the overall efficiency of housing and communal services. So, the improved classification should be the background for the development of the information base and the identification of real and potential threats of functioning security of the housing and utilities sector.

Keywords: human development, human development security, housing and utility services, threats, classification of threats in the housing and utilities sector.